

Ustavnost stečajnih postupaka u Federaciji Bosne i Hercegovine: Kako smo ubili radničku klasu?

Constitutionality of the Bankruptcy Proceedings in the Federation of Bosnia and Herzegovina: How Did We Kill Working Class?

Dr. sc. Zlatan Begić

Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli, docent

zlatan.begic@gmail.com

Mr. sc. Selma Razić

Univerzitet u Tuzli, dipl. pravnica

selma.razic@untz.ba

Sažetak: Sudeći po državnom Ustavu, te ustavima entiteta i kantona, Bosna i Hercegovina je zemlja ljudskih prava i sloboda u punom kapacitetu. Tako su međunarodni sporazumi kojima je garantovan širok spektar ljudskih prava i sloboda sastavni dio pravnog poretku u BiH. U Federaciji BiH 22 međunarodna sporazuma navedena u Aneksu na Ustav ovog entiteta čak imaju snagu ustavnih odredbi. Međutim, nerijetko se dešava da se zakonima ili aktima izvršne vlasti u cijelosti suspenduju ili ograničavaju ustavom garantovana prava i slobode građana. Tako, u većini slučajeva, dolazi do nesklada ustavno-normativnog u odnosu na realno stanje kreirano zakonima i, u nekim slučajevima, aktima izvršne vlasti. Riječ je o široko rasprostranjenoj praksi koja je, nažalost, zahvatila skoro sve oblasti života. U ovom radu analizirane su odredbe Zakona o stečajnom postupku Federacije BiH, kojima se bitno ograničava niz ustavom garantovanih prava zaposlenika stečajnog dužnika u stečajnom postupku.

Ključne riječi: Stečaj, Evropska konvencija, pravo na imovinu.

JEL Classification: K31

DOI:

[dx.doi.org/10.14706/DO15223](https://doi.org/10.14706/DO15223)

Historija članka:

Dostavljen: 09.09.2015.

Recenziran: 08.12.2015.

Prihvaćen: 22.12.2015.

Abstract: According to Constitution of B&H, as well as constitutions of entities and cantons, Bosnia and Herzegovina is a state of human rights in full capacity. International instruments which guarantee a wide range of human rights and freedoms are integral part of the legal order of Bosnia and Herzegovina. In the Federation of B&H, 22 international documents listed in the annex to the Constitution have the power of constitutional provisions. However, it often happens that laws and regulations of executive authority entirely suspend or limit rights and freedoms guaranteed by the constitution. Thus, in most cases, there is a mismatch of constitutional-normative regulations in comparison with the real state created by laws, and in some situations, by regulations of executive authorities. It's a widespread practice that has, unfortunately, affected almost all areas of life. The paper analyzes the provisions of Bankruptcy Law of the Federation of B&H which substantially limits many constitutionally guaranteed rights of employees of debtor in bankruptcy proceedings.

Keywords: Bankruptcy, European convention, the right to property.

JEL Classification: K31

DOI:

[dx.doi.org/10.14706/DO15223](https://doi.org/10.14706/DO15223)

Article History:

Submitted: 09.09.2015.

Reviewed: 08.12.2015.

Accepted: 22.12.2015.

UVOD

U ovom radu analizirano je ograničavanje prava na imovinu zaposlenika stečajnog dužnika u stečajnim postupcima u Federaciji Bosne i Hercegovine (dalje: Federacija BiH), praćeno suspendovanjem ili ograničavanjem drugih prava garantovanih Ustavom BiH, Ustavom ovog entiteta i kantona, te međunarodnim sporazumima na snazi u BiH i Federaciji BiH. Nadležnost u pogledu donošenja legislative u oblasti stečaja u BiH je na nivou entiteta. Tako je ova oblast u Federaciji BiH regulisana Zakonom o stečajnom postupku Federacije BiH. Ovim zakonom u značajnoj mjeri ograničeno je pravo na imovinu zaposlenika stečajnog dužnika, te druga prava u vezi sa ostvarivanjem ovog prava, propisivanjem roka od 8 (osam) mjeseci unutar kojeg zaposlenici stečajnog dužnika imaju pravo prijaviti svoja potraživanja u stečajnom postupku. Međutim, faktičko stanje je takvo da, u pravilu, zaposlenici stečajnog dužnika u momentu pokretanja stečajnog postupka imaju potraživanja u iznosu od po nekoliko desetina neisplaćenih plaća i drugih naknada, uključujući i neizmirena dugovanja stečajnog dužnika prema fondovima penzionog i zdravstvenog osiguranja. Iako to predstavlja kršenje ustava, zakona, te je čak takvo ponašanje poslodavca inkriminisano i kao krivično djelo, praksa je da nadležne institucije javne vlasti tolerišu višegodišnje neizvršavanje obaveza poslodavaca prema njihovim zaposlenicima i javnim fondovima što je, između ostalog, proizvelo i značajna dugovanja prema javnim fondovima zdravstvenog i penzionog osiguranja. Takva praksa, zasnovana na spornim odredbama Zakona o stečajnom postupku, stvorila je preduslove za neometano i nezakonito uvećavanje privatne imovine značajnog broja poslodavaca - vlasnika privrednih subjekata, upravo u visini neizmirenih obaveza.

Umjesto da iskoristi sva sredstva koja joj stoje na raspolaganju kako bi ponašanje poslodavaca dovela u granice zakona, javna vlast je donošenjem spornih odredbi Zakona o stečajnom postupku *de facto* abolirala poslodavce koji se pojavljuju u ulozi stečajnog dužnika od značajnog dijela duga prema zaposlenicima nastalog izvan utvrđenog roka od osam mjeseci do dana otvaranja stečajnog postupka. Time je ujedno kreiran zakonski okvir, i na njemu zasnovana praksa koja podržava i stimuliše dolozno ponašanje u smislu izbjegavanja izvršavanja obaveza prema zaposlenicima. Pri tome, treba uzeti u obzir da je, prema zvaničnim podacima Udruženja stečajnih upravnika BiH, u Federaciji BiH u poslednjih 14 godina pod stečaj otišlo oko 1550 firmi, te da trenutno oko 30

hiljada firmi u BiH ispunjava uslove za pokretanje stečajnog postupka. To ukazuje na izuzetno širok obim populacije koja je pogodena ovakvim zakonskim rješenjima. U tekstu koji slijedi bit će analizirana sporne odredbe Zakona o stečajnom postupku sa stanovišta njihove ustavnosti.

Pravo na imovinu u Bosni i Hercegovini: Ustavno-pravni okvir

Specifičnost ustavno-pravnog sistema BiH ogleda se u tome što je ovaj sistem zasnovan na međunarodnim mirovnim sporazumima - Vašingtonskom i Dejtonskom mirovnom sporazumu sa kojima je zaustavljen rat, te izvršena reorganizacija unutrašnjeg ustavnog uređenja zemlje. (o tome vidi: Barnes, 2001., 86, 88, 94; Bieber, 2006., 40-86; Wheatley, 2005., 161-162, 171-177; Caspersen, 2004., 569, 572-583; Chandler, 2000., 66-89; Chollet, 2005., 133-181; Cox, 1998., 599, 603-616; Friedman, 2004., 60-76; Graham, 1998., 204, 217-220; Manning, 2008., 73-85; Nystuen, 2005., 66-90; Papayoanou, 1997., 101-109; Reilly, 2001., 143-144; Schneckener, 2002., 203, 209-210; Sekelj, 2000., 63, 67; Singer, 2000., 32-35; Steiner, 2003., 88-92; Talbott, 2000., 154-156 itd.) Sastavni dio Dejtonskog mirovnog sporazuma je Ustav BiH, dok je sastavni dio Vašingtonskog mirovnog sporazuma Ustav Federacije BiH - jednog od entiteta u sastavu države BiH. Kuriozitet je sadržan u činjenici da ovi ustavni akti garantuju izuzetno visok nivo zaštite ljudskih prava i sloboda. Naravno, ovdje postoji izuzetak kada je riječ o posebnom pozicioniranju konstitutivnih naroda u odnosu na tzv. "ostale", odnosno građane koji ne pripadaju konstitutivnim narodima. To je također kuriozitet ustavno-pravnog sistema BiH, što će morati biti predmetom opsežne ustavne reforme u budućem periodu (o tome vidi: Begić, Delić, 2013. 447-464; Begić, 2012., 53-73).¹

¹ U tom smislu, Dejtonski i Vašingtonski mirovni sporazum treba posmatrati samo kao prvu fazu u uspostavljanju mira u BiH. U stvari riječ je o tome da je zaustavljanje rata i uspostavljanje mira i sigurnosti na dijelu teritorija BiH u periodu potpisivanja ovih mirovnih sporazuma predstavljalo legitimni cilj najviše vrijednosti. Radi postizanja ovog cilja dat je poseban status Bošnjacima, Hrvatima i Srbima u odnosu na ostale građane. Nakon što je došlo do izvršenja legitimnog cilja, otpali su razumni razlozi za dalje održavanje stanja faktičke diskriminacije građana po etničkoj pripadnosti o čemu govore i odluke Evropskog suda u slučajevima Sejdić-Finci i Zornić protiv BiH. Tome treba dodati da je BiH u međuvremenu ratifikovala Protokol 12 Evropske konvencije - kojim je garantovana apsolutna zabrana diskriminacije po bilo kom osnovu. Imajući to u vidu, kao i činjenicu da BiH ima obavezu da sa ratifikovanim međunarodnim sporazumom uskladi vlastiti ustavno-pravni poredak po samom Ustavu (član III/3b), može se konstatovati da u

Ustavnost stečajnih postupaka u Federaciji Bosne i Hercegovine:
Kako smo ubili radničku klasu?

Navedeni ustavni akti, u svom tekstu, pozivaju se na skoro sve najvažnije međunarodne sporazume kojima se garantuju ljudska prava i slobode, među kojima je i pravo na neometano uživanje imovine i druga pripadajuća prava. Tako se Ustav BiH još u svojoj Preambuli poziva na ciljeve i načela povelje Ujedinjenih nacija, na Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, te na Deklaraciju o pravima lica koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičkim manjinama. Inače, u slučaju Ustava BiH preambula je pravno obavezujuće prirode, te ima pravnu snagu ustavnih odredbi (Trnka, 2000., 86-91). Ovakva vrsta ustavnog normiranja još u Preambuli, dakle na samom početku ustavnog teksta u simboličkom smislu trebala je da naglasi važnost ljudskih prava i sloboda. Ta intencija ustavotvorca morala je biti uzeta u obzir pri vršenju legislativne funkcije na svim nivoima vlasti kao prvi legitimni cilj postavljen samim Ustavom.

Sa stanovišta ustavnih garancija ljudskih prava i sloboda, uključujući i pravo na neometano uživanje imovine, pored navedenih međunarodnih sporazuma poseban značaj u ustavnom sistemu BiH ima Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i njeni protokoli (Trnka, 2006., 109-167; Vehabović, 52-104; Chandler, 2000., 90-96; Nystuen, 2005., 94-129; Bieber, 2006., 114-120; Friedman, 2004., 61 itd.). Tako, po samom Ustavu BiH, odnosno u skladu sa njegovim članom II/2, Evropska konvencija i njeni protokoli imaju prednost u odnosu na sve druge zakone.² Istim članom utvrđena je obaveza na dosljednu primjenu odredbi navedenih u ovoj Konvenciji za institucije države BiH, sve sudove, ustanove, organe vlasti, entitetske organe vlasti, te organe kojima posredno rukovode entiteti.³

Pored toga, u Aneksu I na Ustav BiH nabrojano je 15 međunarodnih sporazuma koji se neposredno primjenjuju u BiH. Značajan broj tih međunarodnih sporazuma, o čemu će više biti riječi u tekstu koji slijedi, upravo

BiH postoji sasvim odgovarajući ustavno-pravni okvir koji može osigurati jednakost građana po bilo kom osnovu.

² Član II/2 Ustava BiH, s tim u vezi propisuje: „Prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima.

³ Ustav BiH, član II/6.

štiti pravo na imovinu i neometano uživanje imovine, te druga prava u vezi sa njegovim ostvarenjem.⁴

Osim navedenog, odredbom člana II/3 Ustava BiH propisan je katalog prava i sloboda, među kojima je zaganjanovo i pravo na imovinu svim građanima BiH. Članom II/4 Ustava BiH propisana je zabrana diskriminacije u pogledu uživanja prava i sloboda sadržanih u ovom aktu, te u međunarodnim sporazumima na koje se Ustav poziva, među kojima je i pravo na imovinu i druga prava u vezi sa ostvarivanjem ovog prava.

U slučaju eventualne povrede ljudskih prava i sloboda u pojedinačnim slučajevima, garantovanih Ustavom BiH i međunarodnim sporazumima na koje se Ustav poziva građani se, pod određenim uvjetima, mogu obratiti Ustavnom sudu BiH. Postupanje u ovim slučajevima, u skladu sa odredbom člana VI/3 b) Ustava, nadležnost je Ustavnog suda, što predstavlja institucionalni mehanizam zaštite prava i sloboda garantovanih ovim aktom i međunarodnim sporazumima na koje se Ustav poziva.

Na sličan način Ustav Federacije BiH normira oblast ljudskih prava i sloboda. Tako se u njegovom Aneksu navode 22 međunarodna sporazuma koji se primjenjuju u ovom entitetu.⁵ U skladu sa Anekonom na Ustav Federacije BiH, ovi

⁴ Aneks I Ustava BiH propisuje: Dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini: 1. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948); 2. Ženevske konvencije I-IV o zaštiti žrtava rata (1949) i Dopunski protokoli I-II (1977); 3. Konvencija koja se odnosi na status izbjeglica (1951) i Protokol (1966); 4. Konvencija o državljanstvu udatih žena (1957); 5. Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva (1961); 6. Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (1965); 7. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Opcioni protokoli (1966 i 1989); 8. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966); 9. Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije u odnosu na žene (1979); 10. Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih tretmana ili kažnjavanja (1984); 11. Evropska konvencija o sprečavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (1987); 12. Konvencija o pravima djeteta (1989); 13. Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika-migranata i članova njihovih porodica (1990); 14. Evropska povelja za regionalne jezike i jezike manjina (1992), i 15. Okvirna Konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1994).

⁵ Tako, Aneks na Ustav Federacije BiH propisuje: Instrumenti za zaštitu ljudskih prava koji imaju pravnu snagu ustavnih odredaba: 1. Konvencija o spriječavanju i kažnjavanju

Ustavnost stečajnih postupaka u Federaciji Bosne i Hercegovine:
Kako smo ubili radničku klasu?

akti čak imaju pravnu snagu ustavnih odredbi. I ovaj ustavni akt sadrži katalog ljudskih prava i sloboda, propisan članom II.A.2, među kojima je garantovano pravo na imovinu, te pravo na rad i prava po osnovu rada. Osim toga, članom VII.3 Ustava Federacije BiH, propisano je kako slijedi: „Međunarodni ugovori i drugi sporazumi koji su na snazi u BiH i Federaciji BiH, te opća pravila međunarodnog prava čine dio zakonodavstva Federacije BiH. U slučaju nesuglasnosti međunarodnog ugovora, odnosno sporazuma i zakonodavstva, prevladava međunarodni ugovor, odnosno sporazum.“

Dakle, Ustavom BiH i Federacije BiH propisan je širok korpus ljudskih prava i sloboda. Međutim, kako će se vidjeti iz teksta koji slijedi, u fazi stečaja i stečajnog postupka intervencijom javne vlasti u odnose između poslodavca i zaposlenika, bitno je ograničeno pravo na imovinu zaposlenika stečajnog dužnika, te druga prava u vezi sa ostvarivanjem prava na imovinu. Nažalost, ovo je samo jedan primjer u BiH rigidnog kršenja ustavom zagarantovanih prava i sloboda koje se vrši aktima niže pravne snage (zakonima i podzakonskim aktima), što ozbiljno narušava pravnu sigurnost i funkcionisanje pravne države. U daljem

zločina genocida, 1948. 2. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, 1948. 3. Ženevske konvencije I-IV. o zaštiti žrtava rata, 1949. i Ženevski dopunski protokoli I-II., 1977. 4. Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljenih sloboda i dopunski protokol , 1950. 5. Konvencija o pravnom statusu izbjeglica, 1951. i dopunski protokoli, 1966. 6. Konvencija o nacionalnosti udatih žena, 1957. 7. Konvencija o smanjenju broja apatrida, 1961. 8. Evropska socijalna povelja, 1961. i dopunski protokol 1. 9. Međunarodna konvencija o eliminaciji svih vrsta rasne diskriminacije, 1965. 10. Međunarodni ugovor o građanskim i političkim pravima, 1966. i pripadajući mu Opcionalni protokoli,1989. 11. Međunarodni ugovor o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, 1966. 12. Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. 13. Deklaracija Ujedinjenih naroda o eliminiranju svih vrsta netolerancije i diskriminacije na osnovu vjere i vjeroispovijesti, 1981. 14. Konvencija protiv mučenja i drugih vrsta okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, 1984. 15. Evropska konvencija o spriječavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, 1987. 16. Konvencija o pravima djeteta, 1989. 17. Konvencija o pravima radnika na privremenom radu u inozemstvu i članova njihovih obitelji, 1990. 18. Dokument sastanka u Kopenhagenu Konferencije o ljudskoj dimenziji KESS-a, Poglavlje IV, 1990. 19. Preporuke parlamentarne skupštine Evropskog savjeta o pravima manjina, paragrafi 10-13, 1990. 20. Deklaracija Ujedinjenih naroda o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim ili jezičkim manjinama, 1992. 21. Evropska povelja o regionalnim jezicima i jezicima manjina, 1992. 22. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina iz 1994.

tekstu bit će analizirane sporne odredbe Zakona o stečajnom postupku Federacije BiH sa stanovišta njihove usaglašenosti sa Ustavom BiH i Ustavom Federacije BiH, te međunarodnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava i sloboda na snazi u BiH.

Stečaj u Bosni i Hercegovini u kontekstu ne/ostvarivanja prava na imovinu

Imajući u vidu naprijed navedeno, za očekivati bi bilo da legislativa u BiH slijedi ustavom garantovana prava i slobode građana. Međutim, kako je prethodno navedeno, mnogi zakoni u BiH nisu na visini ustavnih rješenja. Tako je i u oblasti ostvarivanja prava u fazi stečaja, gdje se odredbama Zakona o stečajnom postupku Federacije BiH⁶ *de facto* onemogućava neometano uživanje imovine i druga prava zaposlenika stečajnog dužnika u stečajnom postupku.

U tom smislu, odredba člana 33. stav 2. Zakona o stečajnom postupku Federacije BiH propisuje je kako slijedi: „Prije ostalih stečajnih povjeritelja, ali poslije povjeritelja iz stava 1. ovog člana namiruju se zaposlenici stečajnog dužnika sa potraživanjima iz radnog odnosa za posljednjih osam mjeseci do dana otvaranja stečajnog postupka, a u visini najniže plaće za svaki mjesec, obračunate prema Općem kolektivnom ugovoru za teritoriju Federacije i doprinosima u skladu sa zakonom. Isto vrijedi i za plaćanje naknada štete za povrede na radu koje se isplaćuju u punom iznosu.“ Dakle, ovom odredbom utvrđeno je da zaposlenici stečajnog dužnika imaju pravo namirivanja potraživanja iz radnog odnosa isključivo za posljednjih osam mjeseci, računajući do dana otvaranja stečajnog postupka, a u visini najniže plaće za svaki mjesec obračunate prema Općem kolektivnom ugovoru za teritoriju Federacije BiH i doprinosima u skladu sa zakonom. Na sličan način, odnosno sa istim vremenskim ograničenjem regulisano je i pravo na naplatu naknade štete za povrede na radu.

S tim u vezi, u ovom slučaju od velike važnosti su odredbe člana II/3 Ustava BiH i člana II.A.2 (1) k) Ustava Federacije BiH kojima je garantovano pravo na imovinu, te odnosne odredbe Evropske konvencije i njenih protokola, kao i odredbe drugih međunarodnih sporazuma koji su na snazi u BiH i Federaciji BiH. Podsjećanja radi, Evropska konvencija i njeni protokoli imaju prednost u primjeni ispred svih ostalih zakona, što je utvrđeno članom II/2

⁶ Službene novine Federacije BiH, broj: 29/03, 33/04, 47/06

Ustavnost stečajnih postupaka u Federaciji Bosne i Hercegovine:
Kako smo ubili radničku klasu?

državnog - Dejtonskog Ustava. Osim toga, u Aneksu na Ustav Federacije BiH Evropska konvencija je navedena kao jedan od međunarodnih sporazuma koji se primjenjuje u ovom entitetu, te čije odredbe imaju pravnu snagu ustavnih odredbi na području Federacije BiH.

Na ovom mjestu bitno je podsjetiti na odredbu člana VII.3 Ustava Federacije BiH koja glasi: „Međunarodni ugovori i drugi sporazumi koji su na snazi u Bosni i Hercegovini i Federaciji BiH, te opća pravila međunarodnog prava čine dio zakonodavstva Federacije BiH. U slučaju nesaglasnosti međunarodnog ugovora, odnosno sporazuma i zakonodavstva, preovladava međunarodni ugovor, odnosno sporazum.“ U smislu navedenog potrebno je, na prvom mjestu, ukazati na odredbu člana 1. Protokola 1. Evropske konvencije. Data odredba u relevantnom dijelu glasi: „Svako fizičko ili pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uvjetima predviđenim zakonom i općim načelima međunarodnog prava.“

Da bi se dokazala povreda prava na neometano uživanje imovine, na prvom mjestu je potrebno dokazati postojanje konkretne imovine. U tom smislu, nužno je ukazati na praksi Evropskog suda za ljudska prava (dalje: Evropski sud) i njegovu jurisprudenciju, prema kojoj “imovina“ u smislu člana 1., Protokola broj 1. uz Evropsku konvenciju, može biti ili “postojeća imovina“ ili “dobra“, uključujući i potraživanja u odnosu na koja lice ima barem “legitimno očekivanje“ da će ih realizovati.⁷

U dosadašnjem djelovanju Evropskog suda postoji bogata praksa u vezi sa zaštitom prava na neometano uživanje imovine iz Protokola 1. Evropske konvencije, te se ovo pravo široko tumači i primjenjuje.⁸ To govori o značaju

⁷ Vidi: Evropski sud, Peter Gratzinger i Eva Gratzingerova protiv Češke Republike, Odluka o dopustivosti od 10. jula 2002. godine, aplikacija broj 39794/98, stav 69.

⁸ U skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava povreda Protokola 1. Evropske konvencije, odnosno prava na neometano uživanje imovine postoji čak i u onim slučajevima kada do zasnivanja određene zarade/imovine na strani konkretnog subjekta - koji je potencijalno mogao dovesti do sticanja određene zarade/imovine na strani konkretnog subjekta - nije nikada niti došlo, ukoliko je zasnivanje takvog odnosa sprječeno nelegitimnom intervencijom javne vlasti bez razumnog opravdanja. Tako, u slučaju Van Marle protiv Holandije (presuda od 26. juna 1986. godine) Evropski sud je zauzeo stav da kada na osnovu propisa javne vlasti dođe do umanjenja klijentele koja bi prema razumnom

objekta zaštite kako u pogledu zaštite prava iz radnog odnosa, tako i u smislu uspostavljanja pravne sigurnosti stečene imovine i nosilaca vlasničko-pravnih ovlaštenja u uslovima savremenog tržišnog privređivanja i natjecanja. U skladu sa ustaljenom praksom Evropskog suda, potraživanja iz radnog odnosa postavljaju se kao imperativ koji mora da se poštuje bez izuzetka, bilo da je riječ o privrednim subjektima u stečajnom postupku, ili mimo njega. Riječ je o potraživanjima koja, prema praksi datog suda, čine objekat zaštite u smislu Protokola 1. Evropske konvencije. S tim u vezi, javna vlast dužna je da poduzme sve neophodne mjere kako bi osigurala neometano uživanje imovine stečene radom u vidu naknade za rad (plaće) i drugih naknada koje pripadaju licima koja se nalaze u radno-pravnom odnosu. Suprotno tome, uzimajući u obzir naprijed navedenu odredbu Zakona o stečajnom postupku, javna vlast u Federaciji BiH arbitrarno se umiješala u odnose između stečajnog dužnika i njegovih zaposlenika na način da je spornom odredbom člana 33. stav 2. ovog Zakona ograničila mogućnost prijavljivanja i realizacije ukupnih potraživanja iz radnog odnosa zaposlenika stečajnog dužnika.

Nesumnjivo je, dakle, da potraživanja iz radnog odnosa čine nesporni dio imovine lica koja se nalaze u radnom odnosu - uključujući i zaposlenike stečajnog dužnika u konkretnom slučaju, te je nesporno da u tim slučajevima postoji sasvim konkretno legitimno očekivanje lica u svojstvu zaposlenika na realizaciju potraživanja iz radnog odnosa. U tom kontekstu, nesporna je obaveza javne vlasti da osigura objektivnu mogućnost efikasne zaštite takve vrste potraživanja pod svim okolnostima, uključujući i okolnost nastupanja stečajnog postupka (vidi

očekivanju trebala imati mogućnost da ulazi u pravne odnose sa vršiocima određenih profesija čime bi se stvorili uvjeti da vršioc određenih profesija ostvare konkretnu dobit, također predstavlja povredu njihovog prava na imovinu iako do zasnivanja konkretnog odnosa nikada nije niti došlo. Slično je Evropski sud presudio i u predmetu Buzescu protiv Rumunije (presuda od 24. maja 2005. godine). U slučaju Gudmanson protiv Islanda (presuda od 17. januara 1996. godine) Evropski sud je konstatovao da uskraćivanje licence za taxi prevoz predstavlja povredu prava na imovinu aplikanta. Slično stanovište Evropski sud je zauzeo i u slučajevima oduzimanja licence za eksplotaciju šljunka (Fredin protiv Švedske, presuda od 18. februara 1991. godine), te u slučaju oduzimanja licence za točenje alkoholnih pića (Tro troktore Aktiobolog protiv Švedske, presuda od 10. oktobra 1985. godine).

Ustavnost stečajnih postupaka u Federaciji Bosne i Hercegovine:
Kako smo ubili radničku klasu?

odluke Evropskog suda u slučajevima: Jovanović i drugi protiv Srbije, Mečava protiv Srbije, Zarkov protiv Srbije itd.⁹.

Interesantno je da je izvorni tekst Zakona o stečajnom postupku, koji je u Federaciji BiH donesen 2003. godine, omogućavao zaposlenicima stečajnog dužnika ostvarivanje njihovog prava na imovinu u punom iznosu ugovorene, a neisplaćene plaće za čitav period trajanja radno-pravnog odnosa unutar kojeg poslodavac nije izvršavao tu svoju obavezu. Naknadnom intervencijom iz 2006. godine, bitno je ograničeno pravo na neometano uživanje imovine zaposlenika stečajnog dužnika stupanjem na snagu sporne odrebe ovog Zakona.

Zakonodavac je, na ovaj način, nelegitimnom intervencijom koja nema razumno opravdanje, ograničio pravo na neometano uživanje imovine zaposlenika, i to po dva osnova: na prvom mjestu, ograničenje se tiče visine plaća koje zaposlenici stečajnog dužnika mogu potraživati u stečajnom postupku. Zakonodavac je spornom odredbom člana 33. stav 2. Zakona o stečajnom postupku oslobođio stečajnog dužnika obaveze da zaposlenicima isplati plaće u prethodno dogovorenoj visini, odnosno u visini koja je bila utvrđena važećim ugovorom o radu, te je utvrdio pravo zaposlenika stečajnog dužnika na prijavu potraživanja u visini koja odgovara najnižoj plaći, obračunatoj prema Općem kolektivnom ugovoru za područje Federacije BiH. Time je pravo na imovinu zaposlenika stečajnog dužnika ograničeno, ili može biti ograničeno, u budućim slučajevima otvaranja stečajnih postupaka za sasvim konkretni iznos koji je jednak razlici između stvarno zarađene, odnosno prethodno ugovorene plaće i minimalne plaće za period od osam mjeseci do dana otvaranja stečajnog postupka. Osim toga, kako se vidi iz sporne odredbe navedenog Zakona, zakonodavac je u ograničavanju legitimnog prava na imovinu zaposlenika stečajnog dužnika otisao i korak dalje, te je vremenski ograničio pravo potraživanja iz radnog odnosa zaposlenicima stečajnog dužnika na poslednjih osam mjeseci do dana otvaranja stečajnog postupka.

Zakonodavac je pri tome posebno zanemario mogućnost, koju nije smio da zanemari - a koja je u većini slučajeva činjenica koja odgovara realnom stanju stvari „na terenu“, da su zaposlenici stečajnog dužnika uredno izvršavali svoje obaveze iz radnog odnosa definisane ugovorom o radu u periodu koji višestruko

⁹ Vidi: Zarkov protiv Srbije od 10. decembra 2013. godine; Jovanović i drugi protiv Srbije od 15. jula 2014. godine; Mečava protiv Srbije od 20. maja 2014. itd.

nadilazi period od osam mjeseci propisan spornom odredbom člana 33. stav 2. navedenog Zakona, te da je riječ o stečenim pravima do čije realizacije nije došlo zbog neizvršavanja obaveza od strane poslodavca. U velikom broju slučajeva odgovorne osobe koje su predstavljale i zastupale poslodavca u periodu prije otvaranja stečajnog postupka, a koje su uglavnom i vlasnici privrednih subjekata u stečaju, svakim neisplaćivanjem plaća nezakonito su uvećavale svoju privatnu imovinu upravo za iznos ugovorenih i zarađenih a neisplaćenih plaća te su, u skladu sa spornom odredbom člana 33. stav 2. navedenog Zakona, stekli mogućnost da imovinu stečenu na taj način neometano uživaju i dalje.

Dakle, riječ je o intervenciji zakonodavne vlasti Federacije BiH sa kojom je, na svojevrstan način, legitimisan nezakoniti put sticanja imovine za određenu grupu pojedinaca u funkciji poslodavca, a na štetu zaposlenika stečajnog dužnika u stečajnom postupku. Pored toga što se ovakvom zakonskom regulativom direktno krše odredbe Protokola 1. Evropske konvencije i drugih međunarodnih akata, koji su na snazi u Federaciji BiH, te odgovarajuće odredbe Ustava BiH i Ustava Federacije BiH, ovakvo rješenje utvrđeno spornom odredbom člana 33. stav 2. Zakona o stečajnom postupku predstavlja podsticaj za dolozno i nezakonito ponašanje u budućim slučajevima mogućeg izbjegavanja i kršenja zakonskih obaveza od strane poslodavaca, a što ozbiljno ugrožava ustavne principе tržišnog privređivanja i pravne sigurnosti - koji također predstavljaju ustavne kategorije, te cjelokupan korpus prava iz radnog odnosa.

U ovom slučaju, zakonodavac je također zanemario činjenicu da pravni sistem Federacije BiH, posebno radno-pravno zakonodavstvo ovog entiteta, obavezu isplaćivanja naknade za rad – plaće zaposlenicima, postavlja kao imperativ za poslodavca. To proizilazi iz same prirode ovog odnosa, što nije potrebno posebno argumentirati. Suprotno ponašanje, odnosno zanemarivanje ove obaveze na strani poslodavca, čak je inkriminisano i kao krivično djelo, u skladu sa Krivičnim zakonom Federacije BiH. Javna vlast, ne samo da nije osigurala provođenje pozitivnog zakonodavstva Federacije BiH u vezi sa obavezom isplaćivanja plaća i drugih naknada zaposlenicima, te poreza i doprinosa za vrijeme trajanja radno-pravnog odnosa prije otvaranja stečajnog postupka, što je obaveza obligatorne naravi, nego je zakonodavna vlast ovog entiteta naknadnim izmjenama Zakona o stečajnom postupku značajnim dijelom ograničila pravo na imovinu zaposlenika stečajnog dužnika na naprijed navedeni način, te naknadno legitimisala nezakonito ponašanje na strani poslodavca u velikom broju slučajeva.

Ograničenje utvrđeno spornom odredbom člana 33. stav 2. navedenog Zakona nije imalo legitimni cilj, niti se bilo kakav legitimni cilj može pravdati ograničenjem ovog prava imovinske naravi. Osim toga, Parlament Federacije BiH u postupku donošenja sporne odredbe Zakona o stečajnom postupku nije utvrdio poseban javni interes kako bi se ovakvo ograničavanje prava na neometano uživanje imovine zaposlenika stečajnog dužnika moglo smatrati razumnim, odnosno proporcionalnim legitimnom cilju koji se ograničavanjem želi postići, niti je uopšte definisan legitimni cilj ograničavanja *in concreto*. Pri tome, također, treba imati u vidu da zakonodavac nije apsolutno neograničen u vlastitoj procjeni ove proporcionalnosti, te bi u svakom konkretnom slučaju bilo kakvog ograničavanja ljudskih prava i sloboda propisanih Evropskom konvencijom i njenim protokolima morao pružiti valjane argumente i dokaze koji bi išli u prilog potrebi takvog ograničavanja. Na ovoj argumentaciji redovno se insistira u praksi Evropskog suda u slučajevima preispitivanja legitimnosti ograničavanja ljudskih prava i sloboda garantovanih Evropskom konvencijom i njenim protokolima.

Jednakost pred zakonom, zabrana diskriminacije, pravo na pravičan postupak i djelotvoran pravni lijek: Zakonitost neustavnog...

Osim toga, očigledno je da se spornom odredbom člana 33. stav 2. Zakona o stečajnom postupku, unutar zakonom i ugovorom o radu propisanih prava, obaveza i odgovornosti favorizira jedna strana u radno-pravnom odnosu – poslodavac, koji se oslobođa od svoje odgovornosti u fazi stečajnog postupka, što stvara mogućnost budućeg doloznog ponašanja od strane poslodavaca koji djeluju na području Federacije BiH u sličnim slučajevima. Time je ujedno povrijedeno pravo zaposlenika stečajnog dužnika na jednakost pred zakonom iz člana II.A.2 (1) c) Ustava Federacije BiH u pogledu izvršavanja njihovih prava, obaveza i odgovornosti koji čine sadržaj radno-pravnog odnosa, u odnosu na poslodavca/stečajnog dužnika koji može da izbjegne svoje obaveze i odgovornosti u pogledu isplate značajnog dijela potraživanja iz ovog odnosa. Uspostavljanjem ovakvog, svojevrsnog debalansa u odnosima na relaciji poslodavac/stečajni dužnik - zaposlenik, koji bi trebali da se zasnivaju na međusobnoj komplementarnosti i izbalansiranoj proporciji međusobnih prava, obaveza i odgovornosti, vrši se i direktna diskriminacija zaposlenika stečajnog dužnika koji, za razliku od poslodavca/stečajnog dužnika svoje obaveze i odgovornosti iz radnog odnosa moraju da izvršavaju. Na ovaj način prekršene su i odredbe člana II/4. Ustava BiH i II.A.2 (1) d) Ustava Federacije BiH kojima se zabranjuje svaka

diskriminacija po bilo kom osnovu, a koja se u ovom slučaju sastoji u favoriziranju jedne strane - poslodavca u pogledu mogućnosti ne/izvršavanja njegovih obaveza iz radno-pravnog odnosa na način koji implicira povredu prava na imovinu njegovih zaposlenika u fazi stečajnog postupka.

U tom smislu došlo je do povrede i člana 14. Evropske konvencije koji glasi: „Zabrana diskriminacije. Uživanje prava i sloboda predviđenih ovom konvencijom osigurava se bez diskriminacije bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugomišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.“

U istom kontekstu primjenjiva je i odredba člana 1. Protokola 12. Evropske konvencije koja glasi: „Opća zabrana diskriminacije. 1. Uživanje svih prava određenih zakonom osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili drugi status. 2. Nikoga ne smiju diskriminirati javna tijela na bilo kojoj osnovi, kako je i navedeno u stavu 1.“

Spornom zakonskom regulativom poslodavac je, međutim, neopravданo doveden u privilegovani položaj time što mu je omogućeno da svoje obaveze iz radno-pravnog odnosa izvrši samo djelimično, a u većini slučajeva i u manjem obimu u odnosu na ukupna potraživanja zaposlenika u stečajnom postupku - što je privilegija koja se zasniva na upravo na njegovom statusu poslodavca. To predstavlja diskriminaciju zaposlenika stečajnog dužnika iz člana 1. Protokola 12 Evropske konvencije počinjenu na osnovu odluke javnog tijela, odnosno Zakona o stečajnom postupku kojeg je donio Parlament Federacije BiH u funkciji javnog tijela.

Spornim odredbama ovog Zakona također se krši i pravo zaposlenika stečajnog dužnika na pravičan postupak pred sudom iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije. Ova odredba u relevantnom dijelu glasi: „Pravo na pravično suđenje. Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepričasnim, zakonom ustanovljenim sudom.“

Ustavnost stečajnih postupaka u Federaciji Bosne i Hercegovine:
Kako smo ubili radničku klasu?

Stečajni postupak u osnovi je sudski postupak. Imajući u vidu spornu odredbu člana 33. stav 2. navedenog Zakona, ovaj postupak zasniva se na materijalnim normama kojima su bitno, arbitrarne i unaprijed ograničena prava zaposlenika stečajnog dužnika na način da je povrijeđeno njihovo pravo na imovinu, garantovano Protokolom 1. Evropske konvencije, drugim međunarodnim aktima na snazi u BiH i Federaciji BiH i odgovarajućim odredbama Ustava BiH i Federacije BiH. Takav postupak, koji počiva na ograničavanju legitimnih prava njegovih učesnika – pri čemu takvo ograničenje nema nikakvo razumno opravdanje, ne može se smatrati pravičnim postupkom u smislu navedene odredbe Evropske konvencije. To iz razloga jer sudsakom organu, pred kojim se vodi postupak, nije data mogućnost bilo kakvog preispitivanja opravdanosti cjelokupnih potraživanja iz radnog odnosa zaposlenika stečajnog dužnika, već se uloga sudskega organa svodi na primjenu sporne odredbe Zakona o stečajnom postupku, kojom se na nelegitim način negiraju stečena prava širokog kruga učesnika u stečajnom postupku - odnosno prava zaposlenika stečajnog dužnika.

Ovakva pravna regulativa, također, dovodi do povrede prava na djelotvoran pravni lijek lica koja se u stečajnom postupku pojavljuju, ili se mogu pojaviti u svojstvu zaposlenika stečajnog dužnika. S tim u vezi, relevantna odredba člana 13. Evropske konvencije glasi: „Svako čija su prava i slobode, priznata ovom konvencijom, narušena ima pravo na pravni lijek pred nacionalnim vlastima, čak i onda kada su povredu ovih prava i sloboda učinila lica u vršenju svoje službene dužnosti.“

Suprotno ovoj odredbi zaposlenici stečajnog dužnika nemaju mogućnost ulaganja djelotvornog pravnog lijeka protiv akata donesenih unutar stečajnog postupka, zasnovanih na spornoj odredbi člana 33. stav 2. Zakona o stečajnom postupku, a kojima se rješava o njihovim potraživanjima na način kojim se bitno ograničavaju njihova prava iz Protokola 1. Evropske konvencije.

Konačno, spornom odredbom člana 33. stav 2. navedenog Zakona prekršen je i član II.A.2 (1) l) Ustava Federacije BiH, koji garantuje slobodu na rad, a koja se na ovaj način bitno ograničava. S tim u vezi, prekršen je i stav 1. člana 6.¹⁰ i član 7. (a) (i) i (ii)¹¹ Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i

¹⁰ Relevantna odredba člana 6. stav 1. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima glasi: „Države članice ovog pakta priznaju pravo na rad, koje obuhvaća

kulturnim pravima, koji je na snazi u BiH, a sa kojim odredbama je garantovano pravo na rad i zarađivanje, i pravičnu zaradu.

Zakon o stečajnom postupku, također, utvrđuje redoslijed namirenja stečajnih povjerilaca na način sumnjive ustavnosti. Tako je odredbama člana 33. stav 1.¹² i člana 40.¹³ ovog propisan redoslijed namirenja povjerilaca stečajne mase sa kojim je data prednost namirenja potraživanja u stečajnom postupku određenim subjektima u odnosu na zaposlenike stečajnog dužnika čija potraživanja su nastala "ranije u vremenu".

Dosljedna primjena principa *prior tempore potior iure* (ranije u vremenu „jači“ u pravu) ne trpi redoslijed namirenja potraživanja iz stečajne mase koji je uspostavljen na osnovu prethodno navedenih čl. 33. i 40. Zakona o stečajnom postupku. Zakonodavac je imao, odnosno ima pravnu obavezu da uspostavi adekvatan, nužan i u skladu sa pravnom logikom redoslijed namirenje potraživanja u stečajnom postupku prema vremenu njihovog nastanka. Pravni principi, među kojima je navedeni princip *prior tempore potior iure*, su pravila principijelne tj. načelne naravi, riječ je o pravilima višeg reda koja su svojevrstan izvor prava sama po sebi, te se mogu smatrati „zakonom za zakonodavca“. Od

pravo koje ima svako lice na mogućnost zarađivanja kroz slobodno izabran ili prihvaćen rad, i poduzimaju odgovarajuće mjere za očuvanje ovog prava.“

¹¹ Relevantne odredbe člana 7. (a) (i) i (ii) Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima glase: „Države članice ovog pakta priznaju pravo koje ima svako lice da se koristi pravičnim i povoljnim uvjetima za rad koji naročito osiguravaju: (a) nagradu koja minimalno osigurava svim radnicima; (i) pravičnu zaradu i jednaku nagradu za rad i iste vrijednosti bez ikakve razlike, a posebno žene moraju da imaju garanciju da uvjeti njihovog rada nisu gori od uvjeta koje koriste muškarci i primaju istu nagradu kao oni za isti rad; (ii) pristojan život za njih i njihovu obitelj shodno odredbama ovog pakta ...“

¹² Odredba člana 33. stav 1. Zakona o stečajnom postupku Federacije BiH glasi: „Prije ostalih stečajnih povjerilaca namiruju se ona potraživanja koja potiču iz perioda privremene uprave i koja nasuprot odredbi člana 16. stav 4. i člana 17. st. 3. i 4. ovog zakona nije mogao namiriti privremeni upravnik, ni stečajni upravnik, u skladu sa članom 21. stav 2. ovog zakona.“

¹³ Odredba člana 40. Zakona o stečajnom postupku Federacije BiH glasi: „Povjerioci stečajne mase. Iz stečajne mase, prije stečajnih povjerilaca, namiruju se troškovi stečajnog postupka i dugovi stečajne mase.“

Ustavnost stečajnih postupaka u Federaciji Bosne i Hercegovine: Kako smo ubili radničku klasu?

njihovog poštivanja i konsekventnog implementiranja u pravni sistem zemlje zavisi koherentnost toga sistema, a u ovom konkretnom slučaju i pravna sigurnost učesnika društveno-ekonomskih odnosa, kao vrijednost *per se*, te princip pravičnosti - što su također principi koji imaju ustavni značaj, pa, *eo ipso*, i nadzakonsku pravnu snagu. Navedene odredbe Zakona o stečajnom postupku kojima se uređuje redoslijed potraživanja iz stečajne mase indirektno dovode u pitanje i konsekventno ostvarenje prava na neometano uživanje imovine iz Protokola 1. Evropske konvencije, jer namirenje potraživanja zaposlenika stečajnog dužnika zavisi od stanja stečajne mase. Osim toga, zaposlenici stečajnog dužnika su i u ovom slučaju dovedeni u nepovoljniji položaj u odnosu na jedan dio učesnika stečajnog postupka, te se to može smatrati povredom Ustava BiH, Ustava Federacije BiH, naprijed navedenih i drugih sporazuma međunarodnog karaktera na snazi u BiH, u dijelu u kojem se ovim aktima zabranjuje bilo kakav vid diskriminacije, te garantuje pravo na pravičan postupak pred sudom.

Na identičan način ova pitanja regulisana su i Zakonom o stečajnom postupku RS-a, s tim što je period unutar kojeg zaposlenici stečajnog dužnika imaju pravo prijavljivanja svojih potraživanja određen u trajanju od 9 (devet) mjeseci. Na ovaj način, odredbama entitetskih Zakona o stečajnom postupku prekršeni su ustavi entiteta, ali i Ustav države BiH.

Zaključak

Dejtonski mirovni sporazum i Vašingtonski mirovni sporazum, te ustavni akti nametnuti ovim sporazumima, često puta su predmet neselektivne kritike u široj javnosti BiH. Međutim, kako se vidi iz prethodno navedenog, ustavni okvir u BiH predstavlja sasvim odgovarajuću osnov za razvoj društva utemeljenog na poštivanju temeljnih demokratskih vrijednosti i ljudskih prava i sloboda. Narušavanje ustavom garantovanih prava zaposlenika stečajnog dužnika u stečajnim postupcima u BiH, nažalost, predstavlja samo jedan - možda najeklatantniji primjer narušavanja prava i sloboda građana BiH koji se vrši zakonskim aktima. Ono što se može prigovoriti ustavnim rješenjima, tiče se mogućnosti efikasne pravne zaštite protiv ovakvih i sličnih zakonskih rješenja sa kojima se *de facto* krše ustavne odredbe. Tako se, kao poseban problem može istaći izuzetno uzak krug ovlaštenih predлагаča za pokretanje postupka ocjene ustavnosti pred Ustavnim sudom BiH, te Ustavnim sudom Federacije BiH u slučajevima sumnje u pogledu ustavnosti zakona i drugih opštih akata. U Federaciji BiH, postupak pred Ustavnim sudom mogu pokrenuti samo najviši

nosioci vlasti, dakle oni koji neposredno učestvuju u donošenju spornih zakona i drugih opštih akata (predsjednik i potpredsjednici Federacije BiH, premijer i zamjenik premijera, jedna trećina bilo kojeg doma Parlamenta Federacije BiH). Osim toga, Ustavni sud Federacije BiH nema mogućnost da *ex officio* - po službenoj dužnosti pokrene postupak ocjene ustavnosti zakona i drugih opštih akata. Preduzeća, ustanove, nevladine organizacije, građani i drugi subjekti nisu ovlašteni za pokretanje ovog postupka. Slična situacija je i u pogledu kruga ovlaštenih predlagачa za ocjenu ustavnosti opštih pravnih akata pred državnim Ustavnim sudom. To znatno otežava pristup ustavnim sudovima BiH i Federacije BiH onima koji trpe posljedice neustavnih zakona iz prostog razloga što se vrlo teško može desiti da se najviši entitetski i državni funkcionerioni pojave kao podnosioci zahtjeva za ocjenu ustavnosti zakona i drugih opštih akata u čijem donošenju su i sami učestvovali. Istina, građani mogu pristupiti Ustavnom судu BiH, koji bi mogao zasnovati svoju nadležnost po osnovu apelacione jurisdikcije i pod određenim uslovima, ali to već predstavlja mehanizam zaštite ustavom garantovanih prava na individualnom nivou i u pojedinačnim slučajevima.

Na ovaj način, ozbiljno se dovodi u pitanje funkcionisanje pravne države i ustavne vladavine u BiH. Zakoni, umjesto da budu mehanizam ostvarivanja ustavnog garantovanih sloboda i prava građana, postali su mehanizam degradiranja temeljnih vrijednosti na kojima treba da se zasniva jedno demokratsko društvo. To je jedan od bitnih razloga koji je doveo do masovnih demonstracija građana u februaru 2014. godine. Uprkos tome, vladajuće političke elite nisu niti u jednom segmentu promijenile način svog vladanja i ponašanja uopšte. Kakav će biti odgovor demokratske javnosti u BiH - ostaje da se vidi.

LITERATURA

- Barnes, H. S. (2001). The Contribution of Democracy to Rebuilding Postconflict Societies. *The American Journal of International Law* (95/1): 86-101.
- Begić, Z. (2012). Opšta načela međunarodnog prava u ustavnom sistemu Bosne i Hercegovine. *Anali Pravnog fakulteta u Zenici*. (5/9): 53 – 73.
- Begić, Z., Delić Z. (2013). Constituency of Peoples in the Constitutional System of Bosnia and Herzegovina. *International Journal of Constitutional Law*. (11/2): 447-465.
- Bieber, F. (2006). Post-war Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance New York-Hounds-mills-Basingstoke-Hampshire: Palgrave Macmillan 2006.
- Caspersen, N. (2004). Good Fences Make Good Neighbours? A Comparison of Conflict-Regulation Strategies in Postwar Bosnia. *Journal of Peace Research* (41/5): 569-588.
- Chandler, D. (2000). Faking Democracy After Dayton. London-Sterling; Pluto Press.
- Chollet, D. (2005). The Road to the Dayton Accords: A Study of American Statecraft. New York-Hounds-mills-Basingstoke-Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Cox, M. (1998). The Right to Return Home: International Intervention and Ethnic Cleansing in Bosnia and Herzegovina. *The International and Comparative Law Quarterly* (47/3): 599-631.
- Friedman, F. (2004). Bosnia and Herzegovina: A Polity on the Brink. London-New York: Routledge.
- Graham, J. (1998). "Black Past, Grey Future? A Post-Dayton View of Bosnia and Herzegovina," *International Journal* (53/2): 204-220.

Ibrahimagić, O. (1999). Politički sistem Bosne i Hercegovine. Sarajevo: Magistrat.

Kaczorowska, Alina. (2008). European Union Law, London - New York: Routledge-Cavendish.

Kaeding, M. (2007). Better regulation in the European Union: Lost in Translation or Full Steam Ahead? Leiden: Leiden University Press.

Manning, C. (2008). The Making of Democrats. New York-Hounds-mills-Basingstoke-Hampshire: Palgrave Macmillan: Palgrave Macmillan.

Nystuen, G. (2005). Achieving Peace or Protecting Human Rights? Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers.

Papayoanou, A. P. (1997). Intra-Alliance Bargaining and U.S. Bosnia Policy. *The Journal of Conflict Resolution* (41/1): 91-116.

Reilly, B. (2001). Electoral Engineering for Conflict Management Cambridge: Cambridge University Press.

Schneckener, U. (2002). Making Power-Sharing Work: Lessons from Successes and Failures in Ethnic Conflict Regulation. *Journal of Peace Research*. (39/2): 203-228.

Sekelj, L. (2000). The Federal Republic of Yugoslavia – Change without Transformation. *Europe-Asia Studies* (52/1): 57-75.

Singer, W. P. (2000). Bosnia 2000: Phoenix or Flames? *World Policy Journal*. (17/1): 31-37.

Steiner, M. (2003). Seven Principles for Building Peace. *World Policy Journal* (20/2): 87-93.

Talbott, S. (2000). Self-Determination in an Interdependent World. *Foreign Policy* (118): 152-163.

Ustavnost stečajnih postupaka u Federaciji Bosne i Hercegovine:
Kako smo ubili radničku klasu?

Tilotson, J., Foster, N. (2003). *Texts, Cases and Materials on European Union Law*. London-Sydney: Cavendish Publishing Limited.

Trnka, K. (2000). Konstitutivnost naroda. Sarajevo: Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca.

Trnka, K. (2006). *Ustavno pravo*. Sarajevo: Fakultet za javnu upravu.

Vehabović, F. (2006). *Odnos Ustava Bosne i Hercegovine i Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*. Sarajevo: Acips.

Watts, D. (2008). *The European Union*. Edinburg: Edinburgh University Press.

Wheatley, S. (2005). *Democracy, Minorities and International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.